

Processrättsliga frågor

Sammanfattning

I detta betänkande behandlar utskottet ett antal motionsyrkanden som rör processrättsliga frågor och som väckts under den allmänna motionstiden år 2002. Motionerna rör bl.a. svensk domstols behörighet, rätten till domstolsprövning, offentlighet vid domstol, straffprocessuella tvångsmedel och kameraövervakning.

Utskottet avstyrker samtliga motioner, i första hand med hänvisning till gällande lag eller pågående arbete.

I ärendet finns 15 reservationer och ett särskilt yttrande.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	1
Innehållsförteckning.....	2
Utskottets förslag till riksdagsbeslut.....	4
Utskottets överväganden	7
Svensk domstols behörighet	7
Rätten till domstolsprövning	9
Offentlighet vid domstol.....	10
Åklagarjäv	13
Ombudsfrågor.....	14
Offentligt biträde för barn.....	14
Medlemskap i Advokatsamfundet	15
Målsägandebiträde för efterlevande.....	16
Målsägandens rätt att yttra sig	17
Vittnen	17
Kronvittnen.....	17
Vittneskallelser	18
Straffrelägganden	19
Enklare förfarande i snatterimål	20
Överprövning av åtalsbeslut	21
Straffprocessuella tvångsmedel	22
Hemliga tvångsmedel	22
Personella tvångsmedel	23
Kameraövervakning	25
Allmän kameraövervakning.....	25
Övervakningskameror i taxibilar	26
Reservationer.....	28
1. Svensk domstols behörighet (punkt 1).....	28
2. Rätten till domstolsprövning (punkt 2).....	28
3. Offentlighet vid domstol (punkt 3).....	29
4. Åklagarjäv (punkt 4).....	29
5. Medlemskap i Advokatsamfundet (punkt 6).....	30
6. Målsägandebiträde för efterlevande (punkt 7).....	30
7. Målsägandens rätt att yttra sig (punkt 8).....	31
8. Kronvittnen (punkt 9).....	31
9. Straffrelägganden (punkt 11).....	32
10. Enklare förfarande i snatterimål (punkt 12).....	32
11. Överprövning av åtalsbeslut (punkt 13).....	32
12. Hemliga tvångsmedel (punkt 14).....	33
13. Hemliga tvångsmedel (punkt 14).....	34
14. Personella tvångsmedel (punkt 15).....	34
15. Övervakningskameror i taxibilar (punkt 17).....	35
Särskilda yttranden	36

1. Vittneskallelser (punkt 10).....	36
Bilaga	37
Förteckning över behandlade förslag	37
Motioner från den allmänna motionstiden år 2002.....	37

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. Svensk domstols behörighet

Riksdagen avslår motion 2002/03:Ju247.

Reservation 1 (v)

2. Rätten till domstolsprövning

Riksdagen avslår motionerna 2002/03:Ju339 yrkande 7 och 2002/03:Ju364 yrkande 14.

Reservation 2 (fp, kd)

3. Offentlighet vid domstol

Riksdagen avslår motion 2002/03:Ju282 yrkande 1.

Reservation 3 (m, fp, v)

4. Åklagarjäv

Riksdagen avslår motion 2002/03:Ju263.

Reservation 4 (v)

5. Offentligt biträde för barn

Riksdagen avslår motion 2002/03:Ju290.

6. Medlemskap i Advokatsamfundet

Riksdagen avslår motion 2002/03:Ju307.

Reservation 5 (m, c)

7. Målsägandebiträde för efterlevande

Riksdagen avslår motion 2002/03:Ju320 yrkande 4.

Reservation 6 (m, fp, kd, c)

8. Målsägandes rätt att yttra sig

Riksdagen avslår motion 2002/03:Ju280 yrkande 2.

Reservation 7 (m)

9. Kronvittnen

Riksdagen avslår motion 2002/03:Ju364 yrkande 10.

Reservation 8 (fp)

10. Vittneskallelser

Riksdagen avslår motion 2002/03:Ju249 yrkande 25.

11. Strafförelägganden

Riksdagen avslår motion 2002/03:Ju364 yrkande 9.

Reservation 9 (fp)

12. Enklare förfarande i snatterimål

Riksdagen avslår motion 2002/03:Ju365 yrkande 10.

Reservation 10 (fp, kd, c)

13. Överprövning av åtalsbeslut

Riksdagen avslår motion 2002/03:Ju342.

Reservation 11 (kd)

14. Hemliga tvångsmedel

Riksdagen avslår motionerna 2002/03:Ju249 yrkande 27, 2002/03:Ju267, 2002/03:Ju281 yrkande 11, 2002/03:Ju306, 2002/03:Ju357 yrkande 13 och 2002/03:Ju364 yrkande 20.

Reservation 12 (m, fp, kd, c)

Reservation 13 (v)

15. Personella tvångsmedel

Riksdagen avslår motionerna 2002/03:Ju281 yrkande 8 och 2002/03:So442 yrkande 6.

Reservation 14 (m, fp)

16. Allmän kameraövervakning

Riksdagen avslår motionerna 2002/03:Ju231, 2002/03:Ju278 yrkande 7 och 2002/03:Ju296.

17. Övervakningskameror i taxibilar

Riksdagen avslår motion 2002/03:Ju366 yrkandena 8 och 9.

Reservation 15 (m, kd)

Stockholm den 20 februari 2003

På justitieutskottets vägnar

Johan Pehrson

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Johan Pehrson (fp), Susanne Eberstein (s), Alice Åström (v), Margareta Sandgren (s), Beatrice Ask (m), Lennart Nilsson (s), Ragnwi Marcelind (kd), Elisebeht Markström (s), Yilmaz Kerimo (s), Torkild Strandberg (fp), Johan Linander (c), Göran Norlander (s), Cecilia Magnusson (m), Joe Frans (s), Leif Björnlod (mp), Kerstin Andersson (s) och Hillevi Engström (m).

Utskottets överväganden

I detta betänkande behandlar utskottet ett antal motionsyrkanden från den allmänna motionstiden år 2002 som rör processrättsliga frågor. I betänkandet tas upp frågor om bl.a. svensk domstols behörighet, rätten till domstolsprövning, offentlighet vid domstol, straffprocessuella tvångsmedel och kameraövervakning. Utskottet föreslår med hänvisning bl.a. till pågående utredningsarbete, redan vidtagna åtgärder och gällande regelverk att riksdagen avslår samtliga motioner. Jämför reservationerna 1–15.

Svensk domstols behörighet

I motion Ju247 (v) begärs en översyn av jurisdiktionsreglerna beträffande skadestånd. Motionärerna anser att svensk domstol bör vara behörig att pröva skadeståndsanspråk grundade på folkmord, krigsförbrytelser, tortyr eller andra allvarliga övergrepp mot mänskliga rättigheter.

Motionsönskemålet rör i första hand frågan om svensk domstols behörighet.

Vissa bestämmelser i ämnet finns i lagen (1998:358) om Brysselkonventionen och i lagen (1992:794) om Luganokonventionen samt i förordningen (EG) nr 44/2001 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område (Bryssel I-förordningen). Förordningen, som trädde i kraft den 1 mars 2002, är direkt tillämplig i Sverige. Den bygger på en revidering av Bryssel- och Luganokonventionerna. Luganokonventionen gäller alltjämt i förhållande till de konventionsstater som inte är medlemmar i EU, dvs. Island, Norge, Schweiz och Polen. Vidare gäller Brysselkonventionen tills vidare i förhållande till Danmark, eftersom Danmark har ett särskilt undantag från vissa bestämmelser i EG-fördraget. I förhållande till övriga medlemsstater är Bryssel I-förordningen tillämplig. Kompletterande bestämmelser finns bl.a. i lagen (2002:460) med kompletterande bestämmelser om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av vissa utländska avgöranden.

Enligt såväl Bryssel I-förordningen som Bryssel- och Luganokonventionerna kan en talan avseende skadestånd utanför avtalsförhållanden mot den som har hemvist i en medlemsstat (konventionsstat) väckas antingen i den staten eller i en annan medlemsstat (konventionsstat) vid domstolen i den ort där skadan inträffade.

För det fall någon konventionsbaserad lag eller EG-förordning inte är tillämplig gäller som huvudregel att en tvist är underkastad svensk domsrätt, om

svensk lag anvisar ett forum här i landet. Reglerna om forum i tvistemål innebär – såvitt nu är aktuellt – i huvudsak följande.

Enligt 22 kap. 1 § rättegångsbalken får talan mot den misstänkte om enskilt anspråk med anledning av brott föras i samband med åtal för brottet. Om talan inte förs i samband med åtalet skall talan föras i den för tvistemål stadgade ordningen. Det sistnämnda innebär i huvudsak att svarandens hemvist avgör i vilken domstol talan skall föras.

Mot den som inte har känt hemvist vare sig inom eller utom riket får talan väckas där han uppehåller sig. Om den sökta är svensk medborgare som uppehåller sig utom riket eller om hans uppehållsort är okänd, kan talan mot honom föras där han inom riket senast haft hemvist eller uppehållit sig.

Mot den som inte har känt hemvist inom riket får, i fråga om tvist som gäller betalningsskyldighet, talan föras där vederbörande har egendom.

En talan med anledning av en skadegörande handling får vidare tas upp i den ort där handlingen företogs eller där skadan uppkom.

Det anförda innebär – såvitt gäller utländska medborgare med hemvist utomlands – att en talan som enbart avser skadestånd på grund av brott begånget utomlands i praktiken inte kan föras här.

När det gäller erkännande och verkställighet av domar är huvudregeln att domar som meddelats i en annan stat inte erkänns eller verkställs, om det inte finns någon överenskommelse om annat. De ovan nämnda Bryssel I-förordningen samt Bryssel- och Luganokonventionerna innehåller bl.a. bestämmelser om erkännande och verkställighet av utländska domar på privaträttens område.

Utskottet har behandlat frågan om svensk domstols behörighet tidigare, senast i betänkande 2001/02:JuU7 (s. 8 f). Utskottet hänvisade då till ett tidigare uttalande som i huvudsak gick ut på följande.

Utskottet höll i och för sig med motionärerna om att skadestånd många gånger är en viktig sanktion för att en målsägande skall få upprättelse. När det gällde motionsönskemålet ville utskottet dock erinra om att redan gällande regler ger en möjlighet att föra en skadeståndstalan här om åtalet prövas här. Att föra en skadeståndstalan i den aktuella typen av mål utan samband med ett åtal framstod enligt utskottet som orealistiskt av flera skäl, bl.a. skulle målsäganden inte ha den fördel i fråga om utredningen om den skadegörande handlingen som samordningen med ett åtal normalt sett innebär. Härtill kom att en sådan dom med stor sannolikhet endast skulle kunna verkställas i stater inom EU eller i Norge, Island och Schweiz. Mot denna bakgrund var utskottet inte berett att förorda att ett utredningsarbete sattes i gång i frågan.

Den 1 juli 2002 trädde Romstadgan för den internationella brottmålsdomstolen i kraft. De brottstyper som domstolen har mandat att döma för är folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser. Stadgan gäller bara brott som begåtts efter det att domstolen formellt inrättades den 1 juli 2002. För att domstolen skall kunna döma måste gärningen, som huvudregel, antingen ha ägt rum i, eller den som anklagas för brottet vara medborgare i, ett land som är part i domstolen. Domstolen har möjlighet att förplikta den som

har dömts för ett brott att betala skadestånd eller lämna andra former av gottgörelse såsom återlämnande av egendom och rehabilitering till brottsoffer. Stadgan lämnar till domstolen att utveckla de närmare principerna för gottgörelse till offren. Frågan om gottgörelse kan väckas av brottsoffer och i undantagsfall tas upp av domstolen på eget initiativ. Domstolen kan anvisa att utbetalning till brottsoffer skall ske genom en särskild förvaltningsfond för brottsoffer som skall inrättas enligt Romstadgan (artiklarna 75:2 och 79).

Utskottet vidhåller sin tidigare inställning i frågan om svensk domstols behörighet. Utskottet är alltså inte berett att förorda att ett utredningsarbete sätts i gång i frågan. Riksdagen bör avslå motion Ju247.

Rätten till domstolsprövning

I motion Ju339 (kd) begärs att kravet på prövningstillstånd vid överklagande av tingsrättens avgöranden i brottmål skall tas bort. I motion Ju364 (fp) efterfrågas ökade möjligheter att få mål prövade i två instanser.

I brottmål krävs prövningstillstånd i vissa fall när en dom överklagas till hovrätt. Sedan år 1993 gäller detta om den tilltalade inte dömts till svårare påföljd än böter eller om han frikänts från ansvar för brott för vilket inte är föreskrivet svårare straff än fängelse sex månader (49 kap. 13 § rättegångsbalken). Innebörden i regleringen är att den tilltalade kan få en fullständig prövning i hovrätten om åtalet bifallits och om påföljden därvid bestämts till någonting annat än böter.

Justitiekommittén har tidigare behandlat yrkanden liknande de nu aktuella (senast i bet. 2001/02:JuU7 s. 10 f). Vid riksmötet 1999/2000 begärdes ett tillkännagivande av innebörd att rätten till domstolsprövning inte får urholkas, något motionärerna menade i viss mån redan skett genom bl.a. krav på prövningstillstånd vid överklaganden.

Av grundläggande betydelse för frågan om rätt till domstolsprövning är den europeiska konventionen av den 4 november 1950 angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen). Konventionen med dess tilläggsprotokoll gäller enligt lagen (1994:1219) sedan den 1 januari 1995 som lag här i riket.

Enligt artikel 6.1 i Europakonventionen skall var och en, vid prövning av hans civila rättigheter och skyldigheter eller av en anklagelse mot honom för brott, vara berättigad till en rättvis och offentlig förhandling inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol som upprättats enligt lag. En utförlig redogörelse för den närmare innebörden av artikeln, liksom för exempel på de svenska lagstiftningsåtgärder som föranletts av konventionens krav, finns i justitiekommitténs ovan nämnda betänkande från riksmötet 1999/2000.

Hovrättsprocessutredningen uttalade i sitt betänkande Ett reformerat hovrättsförfarande (SOU 1995:124) att Europakonventionen inte torde hindra att det i svensk rätt införs ett system med krav på prövningstillstånd med möjlighet till s.k. ändringsdispens vid fullföljd av talan från tingsrätt till hovrätt i

brottmål. Eftersom konventionen inte föreskriver någon rätt till överklagande av domar i tvistemål, kunde den inte heller anses lägga hinder i vägen för krav på prövningstillstånd när sådana mål fullföljs från tingsrätt till hovrätt (SOU 1995:124 s. 159 f).

Vid behandlingen av den under riksmötet 1999/2000 väckta motionen delade utskottet motionärernas uppfattning angående betydelsen av rätten till domstolsprövning. Rätten till domstolsprövning, framhöll utskottet, är i själva verket en förutsättning för att man skall kunna tala om en rättsstat. Enligt utskottets mening var – och, vill utskottet nu anmärka, är alltjämt – den rätt till domstolsprövning som följer av såväl Europakonventionen som rättsstatens principer tillgodosedd i svensk rätt när det gäller anklagelser för brott och tvister mellan enskilda. Utskottet pekade också på att svensk lagstiftning under senare år utformats så att även förvaltningsbeslut som rör ett enskilt subjekts civila rättigheter och skyldigheter skall kunna domstolsprövas. Mot denna bakgrund ansåg utskottet att det saknades anledning för riksdagen att förorda några åtgärder med anledning av motionen, och den avstyrktes i denna del.

I sina betänkanden våren 2001 och våren 2002 fann utskottet inte anledning att inta någon annan hållning i frågan med anledning av de då väckta motionsyrkandena, vilka avstyrktes.

På grundval av Hovrättsprocessutredningens ovannämnda betänkande föreslog regeringen våren 1997 ett system med generellt prövningstillstånd i ledet mellan tingsrätt och hovrätt (prop. 1996/97:131). Emellertid återkallades propositionen sedan det visat sig att erforderligt stöd inte fanns i riksdagen (regeringens skrivelse 1996/97:168). Inte minst från domstolshåll har även härefter efterlysts regeländringar som på olika sätt är avsedda att begränsa hovrätternas befattning med målen till vad som kan vara motiverat i det enskilda fallet. En arbetsgrupp, i vilken samtliga hovrätter varit representerade, har bl.a. föreslagit en något utvidgad tillämpning av dagens regler om prövningstillstånd (Hovrätternas processgrupp, promemorian Effektivare hovrättsförfarande, dnr Ju1999/4445). Därefter har inom Justitiedepartementet en promemoria Hovrättsprocessen i framtiden (Ds 2001:36) utarbetats. I promemorian föreslås bl.a. att det för tvistemål skall införas ett generellt krav på prövningstillstånd vid överklagande till hovrätt. Promemorian har varit föremål för remissbehandling och bereds nu vidare i Justitiedepartementet.

Enligt utskottet bör det pågående beredningsarbetet i fråga om tvistemålen inte föregripas. I övrigt vidhåller utskottet sin tidigare inställning. Utskottet är alltså inte berett att ta initiativ för att begränsa kravet på prövningstillstånd i brottmål. Motionerna Ju339 och Ju364 i nu behandlade delar bör avslås.

Offentlighet vid domstol

I motion Ju282 (v) begärs en översyn av tillämpningen av bestämmelserna om yppandeförbud, om domstolsförhandlingar inom stängda dörrar samt om

säkerhetskontroll vid domstol. Motionärerna anser att en lämplig form för redovisning torde vara statistik över beslut om dessa åtgärder.

Enligt 2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen skall domstolsförhandling vara offentlig.

I 5 kap. rättegångsbalken regleras frågor om offentlighet vid domstol. I vissa fall kan domstolsförhandling hållas inom stängda dörrar. Det rör bl.a. vissa typer av brott såsom sexualbrott eller när viss personalia skall gås igenom. Detsamma gäller till skydd för uppgifter som hänför sig till rikets säkerhet eller till en förundersökning i brottmål (5 kap. 1 § rättegångsbalken). Enligt lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare gäller vidare vid förhandling i mål mot den som inte fyllt 21 år att om offentlighet är till uppenbar olägenhet till följd av den uppmärksamhet den unge kan antas bli föremål för, får rätten förordna att målet skall handläggas inom stängda dörrar (27 § andra stycket).

Om det vid en domstolsförhandling inom stängda dörrar har förebringats sekretessbelagda uppgifter kan förordnas om s.k. yppandeförbud (5 kap. 4 § rättegångsbalken). Ett sådant förbud innebär att berörda parter blir bundna av en särskild tystnadsplikt. De är därefter skyldiga att iakttä sekretess gällande de sekretessbelagda uppgifter som förebringats. Överträdelse av yppandeförbudet är straffsanktionerad (9 kap. 6 §). Det är rätten som fattar beslut om yppandeförbud.

En motsvarande befogenhet har även förundersökningsledare vad gäller vad som förekommit vid förhör (23 kap. 10 § femte stycket rättegångsbalken). För uppgifter i en förundersökning gäller inte sällan sekretess enligt 5 kap. 1 § och 9 kap. 17 § sekretesslagen. Förbudet mot yppande utgör en komplettering till sekretessbestämmelserna. Förbud kan riktas mot var och en som varit närvarande vid förhöret, även advokater. Försvare kan dock inte åläggas tystnadsplikt i förhållande till sin huvudman.

För uppgifter som omfattas av tystnadsplikten gäller inte meddelarfrihet (16 kap. 1 § 5 sekretesslagen).

Utskottet har tidigare haft att ta ställning till ett motionsyrkande motsvarande de nu framställda såvitt avser domstolsförhandlingar inom stängda dörrar. Efter att ha inhämtat upplysningar från Domstolsverket fann utskottet våren 2002 inte underlag för annat ställningstagande än att såväl bestämmelsernas utformning som tillämpningen av desamma var väl avvägda (bet. 2001/02:JuU7 s. 12).

Enligt vad utskottet, i samband med nu framställt motionsyrkande, inhämtat från Domstolsverket förs inte någon statistik över hur många förhandlingar som hålls inom stängda dörrar eller över hur många beslut om yppandeförbud som meddelas. Domstolsverket har inte heller fått några indikationer på att antalet sådana förhandlingar eller antalet beslut om yppandeförbud skulle ha ökat.

Vidare har utskottet inhämtat från Riksåklagaren att en allmän förfrågan skickats till de olika åklagardistrikten rörande tillämpningen av yppandeförbud. Det har visat sig att yppandeförbud är sällan förekommande.

Utskottet övergår till att behandla frågan om säkerhetskontroll i domstol.

En säkerhetskontroll kan vara allmän eller särskild (1 § lagen [1981:1064] om säkerhetskontroll i domstol). Domstolens chef (eller annan lagfaren domare som denne delegerat beslutanderätten till) kan besluta om allmän säkerhetskontroll i domstol (2 §). Beslut om särskild säkerhetskontroll fattas av rätten, dvs. den eller de domare som handlägger målet.

Den *särskilda* säkerhetskontrollen kan anordnas för viss förhandling om det finns en konkret hotbild. Det fordras att det på grund av särskilda omständigheter finns risk för att det i samband med den aktuella förhandlingen kan komma att förövas brott som innebär en allvarlig fara för någons liv, hälsa eller frihet eller för omfattande förstörelse av egendom. En *allmän* säkerhetskontroll får genomföras utan koppling till ett visst mål om det finns anledning att befara att det i en domstols lokaler kan komma att förövas sådana brott. Kontrollen får i båda fallen omfatta kroppsvisitation och undersökning av väskor, paket och andra föremål som besökare till domstolen har med sig eller som påträffas i domstolens lokaler. Vid allmän säkerhetskontroll skall kroppsvisitation och undersökning av väskor och andra föremål ske genom användande av metalldetektorer eller liknande anordning, eller, om det finns särskilda skäl, på annat sätt. Identitetskontroll får äga rum endast för att kunna fastställa om en person, som uppger sig inte omfattas av säkerhetskontroll, t.ex. en advokat, skall undantas från kontrollen (5 §).

För att allmän säkerhetskontroll skall få genomföras krävs att någon form av konkret säkerhetsrisk kan identifieras, men den behöver dock inte vara hänförlig till viss person eller något visst mål vid domstolen. Enligt motiven till införandet av reglerna om allmän säkerhetskontroll bör tröskeln inte sättas särskilt högt. Det räcker att det finns anledning att befara att ett allvarligt brott kan komma att begås i domstolens lokaler. De brott som kan föranleda säkerhetskontroll måste emellertid röra kvalificerade gärningar. I första hand åsytas brott mot människors liv, hälsa och personliga frihet såsom mord, dråp, allvarligare misshandel, människorov, olaga frihetsberövande, mordbrand, allmänfarlig ödeläggelse och sabotage. Vid beslut om säkerhetskontroll skall alltid göras en avvägning mellan riskerna och de olägenheter som kontrollen kan medföra (prop. 2000/01:32 s. 62).

Utskottet uttalade i sitt betänkande att utskottet delade regeringens uppfattning att de samhällsviktiga intressen som den nya regleringen var avsedd att skydda väjde tyngre än de måttliga rättighetsinskränkningar som den medförde. Inpasseringskontrollen vid allmänna säkerhetskontroller kunde enligt utskottets mening inte anses mer ingripande än de säkerhetskontroller som tidigare kunde företas vid domstolsförhandling. En annan sak var att användandet av inpasseringskontroller kunde förutses öka. Detta var också en av avsikterna med att införa möjligheter till allmän säkerhetskontroll (2000/01:JuU16 s. 6–7).

En utförligare beskrivning av säkerhetsarbetet i domstolarna finns i Domstolsverkets rapport DV-2002:6 Framtida riktlinjer för säkerhetsarbete i domstolsväsendet. I rapporten föreslås även att en utvärdering av lagen om säker-

hetskontroll i domstol bör göras när lagen varit i kraft ytterligare några år (s. 13).

Domstolsverket har regeringens uppdrag att redovisa i vilken omfattning domstolarna under år 2002 beslutat om säkerhetskontroll samt de kostnader domstolarna haft i anledning härav. Uppgifterna kommer att sammanställas i årsredovisningen för år 2002.

Utskottet har, såvitt avser yppandeförbud, domstolsförhandlingar inom stängda dörrar och säkerhetskontroll vid domstol, inte underlag för annat ställningstagande än att såväl gällande bestämmelsers utformning som tillämpningen av desamma är väl avvägda. Inte heller i övrigt har det framkommit något som talar för att en utredning i ämnet nu skulle vara befogad. Mot denna bakgrund avstyrker utskottet bifall till motion Ju282 i nu behandlad del.

Åklagarjäv

I motionen Ju263 (v) begärs att särskild lagstiftning om jäv när det gäller åklagare skall införas.

Bestämmelser om jäv för åklagare finns främst i 7 kap. 6 § rättegångsbalken. Enligt bestämmelsen får en åklagare inte ta befattning med förundersökning, åtal för visst brott eller annan åtgärd enligt balken om det för honom eller henne beträffande brottet finns omständighet som skulle utgöra jäv mot domare. Detsamma gäller vid fullgörandet av andra åklagaruppgifter. Jäv får inte grundas på åtgärd som en åklagare har vidtagit på tjänstens vägnar, eller gärning som förövats mot honom i tjänsten. En fråga om jäv mot åklagare prövas av den överåklagare som är chef för den myndighet där åklagaruppgiften fullgörs. Riksåklagaren prövar dock jäv mot vice riksåklagaren och andra åklagare som finns vid Riksåklagaren, överåklagare och vice överåklagare. Jäv mot riksåklagaren prövas av honom eller henne.

Utskottet har behandlat frågan om en särskild reglering av jäv för åklagare tidigare. Vid riksmötet 2000/01 konstaterade utskottet att domares och åklagares olika roller och arbetsuppgifter i rättsväsendet torde innebära att resultatet av en jävsprövning inte alltid blir detsamma för åklagare som för domare trots att det i grunden rör sig om samma regler om vad som utgör jäv. Några problem med detta sätt att reglera jävsgrunderna hade såvitt utskottet kände till inte förekommit. Frågan hade nyligen varit föremål för översyn av Riksåklagaren utan att något behov av förändring i denna del framkommit. Mot denna bakgrund fann utskottet i vart fall då inget behov av en ny översyn av jävsreglerna (bet. 2000/01:JuU23 s. 5–6).

Utskottet har inte någon annan uppfattning i dag och avstyrker bifall till motion Ju263.

Ombudsfrågor

Offentligt biträde för barn

I motion Ju290 (s) begärs att barnets vilja skall beaktas mer än i dag vid överklagande av ett beslut om offentligt biträde för barnet i ärenden där barnet och föräldrarna har motstridiga intressen, t.ex. i ärenden rörande omhändertagande av barn.

I mål och ärenden angående bl.a. omhändertagande av barn skall offentligt biträde förordnas för den som åtgärden avser samt för dennes vårdnadshavare, om det inte måste antas att behov av biträde saknas. Till offentligt biträde får förordnas advokat eller biträdande jurist vid advokatbyrå eller annan som är lämplig för uppdraget. Behövs offentligt biträde både för den unge och för dennes vårdnadshavare, förordnas gemensamt biträde, om det inte finns motstridiga intressen mellan dem (39 § lagen 1990:52 med särskilda bestämmelser om vård av unga). Barnet betraktas som part – dvs. har talerätt – i de mål och ärenden enligt lagen som rör barnet. Om den unge har fyllt 15 år, har han dessutom rätt att själv föra sin talan i mål och ärenden enligt denna lag. Den som är förordnad som offentligt biträde för någon som är under 15 år, utan att samtidigt vara biträde för vårdnadshavaren, är utan särskilt förordnande den unges ställföreträdare i det mål eller ärende som förordnandet avser (36 §). Det offentliga biträdet kan därigenom föra barnets talan och t.ex. överklaga ett beslut om vård.

Ett beslut om förordnande av offentligt biträde kan överklagas endast av Domstolsverket samt den som är enskild part, dvs. den unge (8 § lagen 1996:1620 om offentligt biträde). Beslutet kan endast överklagas av den enskilde om det kan anses ha gått honom emot. Han kan därför inte överklaga ett beslut att förordna offentligt biträde för honom på den grunden att han inte behöver sådant biträde, men däremot på den grunden att han är missnöjd med vem som förordnats som biträde. Om den unge är under 15 år kan han inte själv föra sin talan. Han kan heller inte företrädas av biträdet i denna fråga. Däremot torde han i och för sig kunna företrädas av vårdnadshavaren. Om vårdnadshavaren och den unge kan anses ha intressen som strider mot varandra skall emellertid överförmyndaren, eller i tillämpliga fall rätten, förordna god man för den senare (11 kap. 2 § tredje stycket föräldrabalken). Ett sådant godmanskap skulle då omfatta endast biträdesfrågan. Godmansförordnandet innebär att det kommer att finnas en av vårdnadshavaren oberoende person som företräder barnet i biträdesfrågan.

Byte av biträde får ske efter särskilt tillstånd och bara om det finns särskilda skäl. Om byte av biträde har skett en gång, får nytt byte ske endast om det finns synnerliga skäl (5 § lagen om offentligt biträde och 26 § första stycket rättshjälpslagen 1996:1619).

Gällande bestämmer om överklagande av beslut om offentligt biträde i sådana mål som avses i motionen tar enligt utskottet hänsyn till barnets intresse i den utsträckning som kan anses vara befogad. Motionen Ju290 bör avslås.

Medlemskap i Advokatsamfundet

I motion Ju307 (m) begärs att reglerna rörande utbildningskraven för att bli medlem i Sveriges advokatsamfund skall ändras så att alla juristutbildningar som förmedlar vissa kunskaper skall ge möjlighet till medlemskap i samfundet.

Advokat är den som är ledamot av Sveriges advokatsamfund (8 kap. 1 § andra stycket rättegångsbalken). För att bli ledamot krävs bl.a. att man har avlagt de kunskapsprov som är föreskrivna för behörighet till domarämbete (8 kap. 2 § första stycket 2). De kunskapsprov som avses är juris kandidatexamen och juristexamen (4 kap. 1 § och kungörelsen 1964:29 angående kunskapsprov för behörighet som domare, m.m.).

Advokatsamfundets styrelse får i enskilda fall medge undantag från dessa krav beträffande den som är auktoriserad som advokat i en annan stat i enlighet med där gällande bestämmelser. Det finns även möjlighet för den som genomgått utbildning som krävs för att bli advokat i en stat inom Europeiska unionen, Europeiska ekonomiska samarbetsområdet eller i Schweiz eller som blivit auktoriserad som advokat i Danmark, Finland, Island eller Norge i enlighet med där gällande bestämmelser att under vissa förutsättningar bli ledamot i samfundet.

Under en lång tid har det i Sverige funnits en enhetlig juristutbildning och denna utbildning har lett fram till juris kandidatexamen. De mål som en student skall ha uppnått för att erhålla en sådan examen regleras i bilaga 2 till högskoleförordningen (1993:100). Examen uppnås efter fullgjorda kursfordringar om sammanlagt 180 poäng. För att erhålla juris kandidatexamen skall studenten ha förvärvat sådana teoretiska kunskaper och färdigheter främst inom civilrätt, processrätt, straffrätt, statsrätt, förvaltningsrätt, finansrätt och internationell rätt som behövs för att kunna komma i fråga för anställning som domare och verksamhet som advokat. Han skulle vidare ha förvärvat kännedom om sådana samhälls- och familjeförhållanden som påverkar kvinnors och mäns livsbetingelser, förvärvat kunskaper om hur fysiskt och psykiskt våld påverkar kvinnor och män samt fått insikt i sådana ämnesområden, t.ex. rättshistoria, allmän rättslära och ekonomi, som kan vara av särskild betydelse för tillämpningen av de juridiska kunskaperna.

Under 1990-talet började emellertid en ny typ av juristutbildningar växa fram, t.ex. det affärsjuridiska magisterprogrammet med Europainriktning vid Linköpings universitet. Dessa utbildningar, som ofta kombinerar juridik med t.ex. ekonomi- och språkstudier, omfattar färre poäng juridik än vad en juris kandidatexamen gör. Då utbildningarna inte uppfyller kravet på en juris kandidatexamen ger de inte heller behörighet för domarämbete. Den som genomgår en sådan utbildning är följaktligen även utestängd från möjligheten att bli ledamot i advokatsamfundet.

Den som vill bli medlem i Sveriges advokatsamfund måste utöver övriga behörighetskrav från år 2004 även ha avlagt en godkänd advokatexamen.

Enligt vad utskottet inhämtat från Justitiedepartementet finns det finns inga planer på att ändra reglerna för medlemskap i advokatsamfundet vad gäller kraven på juris kandidatexamen.

Utskottet vill framhålla att regleringen av advokatväsendet syftar bl.a. till att tillgodose den rättsökande allmänhetens behov av kvalificerade ombud och biträden. Kraven för medlemskap i advokatsamfundet innebär en trygghet för den som vänder sig till en advokat. Att ändra kraven så att även juristutbildningar som inte uppfyller kraven på en juris kandidatexamen ger behörighet skulle innebära en sänkning av kraven för att bli ledamot av samfundet. Utskottets utgångspunkt är således att gällande bestämmelser är väl avvägda och bör behållas. I vart fall saknas underlag för något annat ställningstagande nu. Utskottet avstyrker bifall till motion Ju307.

Målsägandebitråde för efterlevande

I motion Ju320 (m) begärs en möjlighet att förordna målsägandebitråde för efterlevande till någon som dödats genom brott.

För att målsägandebitråde skall kunna förordnas krävs först och främst att den som skall ha biträdet kan betraktas som målsägande. Av 20 kap. 8 § fjärde stycket rättegångsbalken följer att målsägande är den mot vilken brott har blivit begånget eller som därav blivit förnärmad eller lidit skada. För att målsägandebitråde skall kunna förordnas krävs vidare, såvitt nu är i fråga, att det med hänsyn till målsägandens personliga relation till den misstänkte eller andra omständigheter kan antas att målsäganden har behov av sådant biträde.

Utskottet har tidigare avstyrkt liknande yrkanden om målsägandebitråde för efterlevande, bl.a. våren 2001 i samband med behandlingen av brottsofferpropositionen (bet. 2000/01:JuU20 s. 13). Utskottet anförde då att det höll med motionären om att efterlevande kan ha behov av stöd i samband med rättegången och utskottet påpekade att det i den praktiska rättstillämpningen förekommer att efterlevande fått ett målsägandebitråde förordnat. Att införa en möjlighet att förordna målsägandebitråde för den som inte kan betraktas som målsägande framstod emellertid som principiellt tveksamt, en inställning som också regeringen intagit. Utskottet noterade att regeringen i den aktuella propositionen aviserade en översyn av målsägandebiträdesinstitutet och ansåg att denna borde avvaktas. Någon översyn har ännu inte gjorts.

Utskottet behandlade senast frågan om målsägande för efterlevandet i ett betänkande om våldsbrott och brottsoffer (bet. 2001/02:JuU11). Utskottet såg då inte anledning att inta någon annan inställning än tidigare.

Sedan dess har Osmo Vallo-utredningen i sitt betänkande Osmo Vallo – utredning om en utredning (SOU 2002:37) föreslagit en utvidgning av möjligheterna att förordna målsägandebitråde för efterlevande. I betänkandet föreslås en rätt till målsägandebitråde för efterlevande till någon som avlidit antingen under vistelse i polisarest eller genom något som en anställd inom polisen gjort i tjänsten. Motsvarande föreslås gälla om någon skadats allvarligt (s. 153).

Utskottet finner inte skäl att nu frånga sina tidigare uttalanden i frågan om målsägandebiträde för efterlevande. Motion Ju320 avstyrks.

Målsägandens rätt att yttra sig

I motion Ju280 (m) efterfrågas en uttrycklig rätt för målsäganden att inför domstol avge sin berättelse om hur brottet har påverkat honom eller henne oavsett om detta har betydelse för utgången i målet.

Utskottet har behandlat en liknande fråga om en rätt för målsäganden att yttra sig tidigare (bet. 2000/01:JuU20).

I Brottsofferutredningens betänkande Brottsoffer – Vad har gjorts? Vad bör göras? (SOU 1998:40) föreslogs att målsägandes rätt att ställa frågor till bevispersoner utvidgas till att gälla även sådana målsägande som inte för talan.

Under remissbehandlingen riktades kritik mot förslaget. Kritiken gick i huvudsak ut på att det här rör sig om mål där målsäganden inte för talan vare sig genom att biträda åtalet eller genom att föra talan om skadestånd. Målet rör således endast själva ansvarsfrågan, och frågor som låg vid sidan av ansvarsfrågan skulle tynga processen i onödan. Om målsäganden vill kunna ställa frågor vore lösningen på det enligt remissinstanserna att biträda åtalet.

Utskottet anförde bl.a. att rättegången syftar till att pröva den talan som ligger på rättens bord. Om målsäganden vill agera som part i rättegången krävs inte mer av honom eller henne än att han biträder åtalet. Detta sker genom att målsäganden underrättar domstolen om det. En målsägande som är part har naturligtvis rätt att till slutförande av sin talan anföra det han eller hon finner nödvändigt. Mot denna bakgrund ansåg utskottet att gällande regler tillgodosåg de anspråk på möjligheter att yttra sig som kan vara befogade i samband med rättegången (bet. 2000/01:JuU20 s. 24–25).

I praxis förekommer att målsäganden bereds tillfälle att yttra sig även om frågor som inte har direkt betydelse för bedömningen av åtalet.

Utskottet vidhåller sina tidigare uttalanden rörande målsägandens möjligheter att yttra sig. Gällande lagstiftning och praxis ger enligt utskottet målsäganden möjlighet att inför domstol avge sin berättelse om hur brottet har påverkat honom eller henne i den utsträckning som kan anses vara befogad. Motion Ju280 avstyrks i nu behandlad del.

Vittnen

Kronvittnen

I motion Ju364 (fp) begärs att möjligheten att införa ett system med s.k. kronvittnen i svensk rätt bör utredas.

Med kronvittnen förstås att en person som begått brott slipper straff eller får ett lindrigare straff för att han lämnar uppgifter till polisen som är av avgörande betydelse för att ett brott klaras ut.

I vissa andra länder finns en sådan möjlighet. Svensk lagstiftning medger emellertid inte en sådan ordning. Enligt bestämmelserna i rättegångsbalken får man under ett förhör inte använda löften eller förespeglingar om särskilda förmåner för att framkalla bekännelser eller uttalanden i viss riktning (23 kap. 12 § rättegångsbalken). Bestämmelsen avser att garantera bl.a. att uppgifterna lämnas utan påtryckning och är de som den hörde kan förväntas vidhålla under en framtida rättegång.

1998 års narkotikakommission ansåg i sitt slutbetänkande Vägvalet – Den narkotikapolitiska utmaningen (SOU 2000:126) att det inte bör införas något system med kronvittnen i svensk rätt (s. 198). I sin diskussionspromemoria nr 11, Kontroll av den illegala handeln – åtgärder för att begränsa tillgången på narkotika, anförde kommissionen bl.a. att möjligheterna att få mildare straff i och för sig kanske skulle öka den misstänktes samarbetsvilja när det gäller att lämna uppgifter till polisen. Enligt kommissionen finns det emellertid starka betänkligheter mot en sådan ordning. Det kan t.ex. inte uteslutas att sanningshalten starkt måste ifrågasättas just av den anledningen att uppgifterna lämnats för att personen i fråga själv skall komma lindrigare undan. Narkotikakommissionen ansåg det finnas så starka principiella skäl mot att införa kronvittnen i svensk rätt att man bör avstå från det.

I en debatt i riksdagen den 30 november 2001 om EU-harmonisering av lagstiftning på de process-, straff- och polisrättsliga områdena uttalade justitieministern att det enligt hans mening inte bör införas ett system med kronvittnen i svensk rätt.

Utskottet avstyrkte motionsyrkanden motsvarande det nu väckta förra våren (bet. 2001/02:JuU7 s. 26).

Utskottet har inte ändrat uppfattning i frågan och avstyrker bifall till motion Ju364 i här behandlad del.

Vittneskallelser

I motion Ju249 (c) begärs att vittneskallelser bör utformas på ett varsammare sätt så att den som vittnar känner att han eller hon gör en insats för samhället.

Den som skall höras som vittne vid allmän domstol skall enligt 36 kap. 7 § rättegångsbalken kallas vid vite att infinna sig vid förhandling inför rätten. I kallelsen till vittnet skall lämnas behövliga uppgifter om parterna och målet samt i korthet anges vad förhöret gäller. Vittnet skall även erinras om sina rättigheter och skyldigheter. Dessa innebär bl.a. att om han eller hon uteblir kan vitet dömas ut och rätten förelägga nytt vite, om målet utsätts till senare dag, eller förordna att han eller hon skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till den senare dagen. Vittnet skall även erinras om att han eller hon kan förpliktas att i skäligen omfattning ersätta en part de kostnader som vittnets utevaro orsakat parten. Vidare skall vittnet upplysas om sin rätt till ersättning för kostnader för resa och uppehälle samt för tidsspillan.

Enligt vad utskottet inhämtat från Domstolsverket pågår ett arbete med utformning av kallelser m.m. i samband med att det nya verksamhetsstödet, Vera, skall införas vid domstolarna. Målsättningen är att Vera skall vara införd vid samtliga domstolar vid utgången av år 2004. Arbetet med att utforma kallelser och andra handlingar sker i nära samarbete med såväl domstolarna som andra myndigheter, bl.a. Brottsoffermyndigheten.

Domstolsverkets arbete med att utforma kallelser bör enligt utskottets mening inte föregripas, och utskottet avstyrker bifall till motion Ju249 i här behandlad del.

Strafförelägganden

I motion Ju364 (fp) begärs en möjlighet att låta strafföreläggande avse även fängelse.

Strafföreläggande är en summarisk process i vilken åklagaren kan lagföra brott som hör under allmänt åtal. Reglerna om strafföreläggande finns i 48 kap. rättegångsbalken och i strafföreläggandekungörelsen (1970:60).

Strafföreläggande innebär att den misstänkte till godkännande omedelbart eller inom viss tid föreläggs ett bötesstraff efter vad åklagaren anser att brottet bör föranleda. Strafföreläggande får vidare avse villkorlig dom eller sådan påföljd i förening med böter i fall då det är uppenbart att rätten skulle döma till sådan påföljd. Detta gäller dock inte för brott som har begåtts av någon som inte fyllt 18 år eller om det finns anledning att förena den villkorliga domen med föreskrift om samhällstjänst. Vidare kan ett strafföreläggande också omfatta ett enskilt anspråk som avser betalningsskyldighet.

Är ett brott förenat med egendoms förverkande eller annan sådan särskild rättsverkan i form av avgift enligt lagen (1994:419) om brottsofferfond, skall också den särskilda rättsverkan föreläggas den misstänkte till godkännande. Detsamma gäller kostnad för blodprovstagning och blodundersökning som avser den misstänkte och som har gjorts för utredning om brottet.

Ett strafföreläggande utfärdas av åklagare. Strafföreläggandet eller ett skriftligt besked om dess innehåll skall lämnas eller sändas till den misstänkte för godkännande. Har ett strafföreläggande godkänts, gäller det som lagkraftvunnen dom. Godkänner den misstänkte inte föreläggandet, skall åtal normalt väckas. Ett godkännande som sker sedan åklagaren utfärdat stämning eller stämningsansökan är utan verkan.

Utskottet har tidigare haft att ta ställning till motionsyrkanden motsvarande det nu framställda. Efter en grundlig redovisning av de gällande bestämmelserna på området – och motiven för dessa – våren 2000 framstod det enligt utskottets mening som klart olämpligt att utvidga tillämpningsområdet för strafföreläggande på det sätt motionärerna begärt. Utskottet anförde att här inte bara bör framhållas att det från rättssäkerhetssynpunkt framstår som oacceptabelt att frihetsberövande skulle kunna ske utan domstolsprövning utan också att allvaret i en gärning som förskyllt fängelse bör inskräpas genom lagföreläggande inför domstol. Härtill kommer, fortsatte utskottet, att det fram-

står som principiellt felaktigt att i ännu ett avseende ge en åklagare större möjlighet att bestämma påföljd än vad som tillkommer en ensam lagfaren domare. Utskottet avstyrkte motionsyrkandet (bet. 1999/2000:JuU18 s. 4 f) och vidhöll denna sin inställning våren 2001 (bet. 2000/01:JuU32 s. 17) och våren 2002 (bet. 2001/02:JuU7 s. 21 f).

Utskottet har inte någon annan uppfattning i dag och avstyrker bifall till motion Ju364 i här behandlad del.

Enklare förfarande i snatterimål

I motion Ju365 (kd) förordas ett enklare förfarande i fråga om snatterier.

Utskottet har tidigare behandlat liknande yrkanden, senast våren 2000 (bet. 1999/2000:JuU6 s. 34–35). Utskottet avstyrkte då ett yrkande om ett enklare förfarande i fråga om snatteri med hänvisning bl.a. till ett förslag från Rikspolisstyrelsen om utvidgade möjligheter för polisen att utfärda ordningsbot, vilket då bereddes i Regeringskansliet. Enligt förslaget – som förutsatte en ändring i 48 kap. 13 § RB – skulle en polisman kunna utfärda ordningsbot för brott på vilket det kunde följa penningböter. Med en sådan förändring skulle samtliga brott för vilka böter var föreskrivet kunna beivras med ordningsbot. Förslaget tog bl.a. sikte på snatterier.

En förutsättning för ordningsbot är enligt 48 kap. 13 § rättegångsbalken att det för brottet endast är stadgat penningböter. Med de nuvarande reglerna kan således ordningsbot inte komma i fråga vid snatteri, då straffskalan för detta brott innehåller såväl böter som fängelse.

Åklagarutredningen -90 tog i sitt betänkande Ett reformerat åklagarväsende (SOU 1992:61) ställning för en ordning som innebar att det skulle bli möjligt att ge föreläggande om ordningsbot vid snatteri. Då frågan behandlades i propositionen om ett effektivare brottmålsförfarande (prop. 1994/95:23, JuU2, rskr. 40) lades emellertid inte något sådant förslag fram. Skälen härför var att förslaget inte tycktes medföra några effektivitetsvinster samt att det av rättssäkerhetsskäl ansågs vara tveksamt om förslaget borde genomföras.

Vad gäller effektivitetsvinsten sades det i propositionen att det, för att det över huvud taget skulle vara aktuellt att genomföra förslaget, måste stå klart att detta leder till en effektivare användning av de befintliga resurserna för brottsbekämpningen. Åklagarutredningen hade i sitt betänkande tagit upp en del praktiska svårigheter i sammanhanget, och den mest påtagliga invändningen mot förslaget var enligt regeringens mening att det, särskilt i de större städerna, är relativt sällan som polis kommer till platsen sedan ett snatteri upptäckts. Det sker i allmänhet endast då gärningsmannen inte kan identifieras, dvs. då han inte är känd sedan tidigare och inte har legitimation med sig. Utredningen görs i stället på det sättet att en butikskontrollant eller motsvarande får vissa uppgifter av den misstänkte på platsen eller genom att polis kontaktas per telefon varefter ett telefonförhör hålls med den misstänkte. Åklagarutredningen hade anfört att förslaget kunde få genomslag endast om polis tillkallas i större utsträckning än i dag. Man måste här väga in att ord-

ningsbot endast kan komma i fråga i vissa fall. Då detta inte är möjligt, t.ex. för att det tillgripnas värde är för högt, innebär uttryckningen endast ett merarbete jämfört med de rutiner som tillämpas i dag.

Regeringen ansåg således att det inte borde införas någon möjlighet till ordningsbot vid snatteri. Riksdagen gjorde ingen annan bedömning då.

I juni 1999 föreslog Rikspolisstyrelsen i en skrivelse till regeringen utvidgade möjligheter för polisen att utfärda ordningsbot i enlighet med vad som redovisats ovan.

Beredningen för rättsväsendets utveckling tog upp frågan om ordningsbot för snatteri i sitt delbetänkande Snabbare lagföring 3 – Snatteribrott (SOU 2002:44). Beredningen har föreslagit en utvidgning av tillämpningsområdet för ordningsbotsinstitutet. I betänkandet har även föreslagits andra åtgärder för att förkorta den genomsnittliga genomströmningstiden från brottsanmälan till dom och verkställighet, bl.a. en försöksverksamhet under två och ett halvt år, med start den 1 juli 2003, med förenklad handläggning vid snatteribrott.

Betänkandet bereds i Regeringskansliet. Remisstiden gick nyligen ut och fortsatt beredning pågår nu i Justitiedepartementet.

Utskottet håller med motionärerna om att det finns skäl som talar för att lagföringen för snatteribrott bör kunna ske mer effektivt. I avvaktan på resultatet av det beredningsarbete som pågår i frågan bör dock riksdagen inte uttala sig. Motion Ju365 avstyrks i denna del.

Överprövning av åtalsbeslut

I motion Ju342 (kd) begärs att en utredning görs om möjligheten att överpröva åtalsbeslut.

Utskottet har behandlat frågan om överprövning av åtalsbeslut tidigare, senast i ett betänkande med anledning av en proposition från regeringen rörande 7 kap. rättegångsbalken (bet. 2000/01:JuU23 s. 6 f).

Möjligheterna för högre åklagare att överpröva lägre åklagares beslut härleds ur bestämmelserna om de högre åklagarnas ansvar för åklagarverksamheten och deras möjlighet att ta över arbetsuppgifter från lägre åklagare.

Själva överprövningsförfarandet är inte författningsreglerat. Däremot gäller av riksdagen godkända riktlinjer för verksamheten i Riksåklagarens kansli (JuU 1984/85:30). Sammanfattningsvis innebär de följande. Ett åklagarbeslut som kommer att prövas av domstol, t.ex. ett åtalsbeslut, tas normalt inte upp till prövning. Det sker inte heller någon överprövning av beslut som *kan* prövas av domstol, t.ex. beslut om beslag. Vidare prövas åklagarbeslut i princip endast av *en* högre åklagare. Det står dock riksåklagaren fritt att ta upp ett överprövningsbeslut till prövning eller direkt pröva ett beslut av åklagare som ännu inte överprövats. Riktlinjerna innebär också att det krävs ett legitimt intresse för att få en framställning prövad. Brottsmisstänkta, tilltalade och målsägande, liksom myndigheter med tillsynsuppgifter, anses ha ett sådant intresse. Slutligen anses att en högre åklagare kan ta upp en lägre åklagares beslut till överprövning trots att det beslutet med hänsyn till riktlinjerna nor-

malt sett inte skulle bli föremål för överprövning. Exempelvis är det alltid nödvändigt att överpröva ett åklagarbeslut som inte vilar på laglig grund, även om beslutet senare kan upphävas av domstol.

När det gäller praxis i fråga om överprövningsverksamheten inhämtade utskottet i samband med betänkande 2000/01:JuU23 följande. Flertalet av de framställningar som kommer in till Riksåklagaren rör åklagarbeslut som redan överprövats en gång. Dessa beslut prövas normalt inte i sak. Om ett åklagarbeslut har fattats av kammaråklagare och beslutet inte har prövats av en överordnad åklagare överlämnas ärendet till vederbörande åklagarmyndighet. För att Riksåklagaren skall ta upp ett tidigare överprövat beslut till ny fullständig sakprövning krävs antingen att det tillkommit nya fakta som ger underlag för en förnyad bedömning eller att det uppdagas sådana fel i handläggningen som kan ha påverkat utgången. Vem som hos Riksåklagaren fattar beslut i överprövningsärenden är en fråga som regleras i myndighetens arbetsordning. Överprövningsverksamheten vid åklagarmyndigheterna utövas enligt de riktlinjer som nyss redovisats. Prövningen av dessa ärenden sker huvudsakligen av de biträdande överåklagarna.

Utskottet konstaterade våren 2001 att riksdagen godkänt riktlinjer för hur överprövningsförfarandet skall gå till (bet. 2000/01:JuU23 s. 6 f). I den mån det behövdes mer detaljerade föreskrifter i ämnet var det rimligt att det skedde i form av föreskrifter inom åklagarväsendet. I sammanhanget påpekade utskottet också att riksdagen våren 2000 på förslag av utskottet beslutat ett tillkännagivande om att regeringen skulle låta utreda frågan om ett oberoende organ för tillsyn över polisen och åklagarna (bet. 1999/2000:JuU11 s. 5).

Frågan utreds av Kommittén om tillsynen över polis- och åklagarväsendena (dir. 2000:101 och 2002:82), som beräknas avsluta sitt arbete den 1 maj 2003.

Utskottet anser att pågående utredningsarbete bör avvaktas. Mot den bakgrunden föreslår utskottet att riksdagen avslår motion Ju342.

Straffprocessuella tvångsmedel

Hemliga tvångsmedel

I några motioner behandlas frågor om hemliga tvångsmedel. I motionerna Ju249 (c) och Ju357 (kd) anser motionärerna att buggning bör tillåtas i kampen mot den grova brottsligheten. I motion Ju267 (v) begärs bl.a. en oberoende utvärdering av de hemliga tvångsmedlen, en lagreglering av samtliga hemliga tvångsmedel, inrättande av ett oberoende kontrollorgan samt att den som utsatts för hemligt tvångsmedel underrättas om detta. I motion Ju306 (s) framställs i allmänna ordalag yrkanden om lagstiftning mot grov brottslighet, t.ex. buggning. I motion Ju281 (m) föreslås en kartläggning av polisens arbetsmetoder, bl.a. beträffande förutsättningarna för hemlig avlyssning. Slutli-

gen begärs i motion Ju364 (fp) vissa åtgärder mot grov brottslighet, bl.a. att buggning tillåts.

I april 2000 presenterade regeringen en lagrådsremiss om hemlig avlyssning m.m. I remissen föreslog regeringen bl.a. att buggning skulle införas som ett nytt hemligt tvångsmedel, benämnt hemlig avlyssning, vid vissa typer av brott och under vissa förutsättningar. Vidare föreslog regeringen vissa utvidgningar av tvångsmedlen hemlig kameraövervakning, hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning. Här kan också nämnas att det enligt förslaget skulle införas ett system med offentliga ombud i ärenden om hemliga tvångsmedel i syfte att öka enskildas rättssäkerhet. Förslaget byggde på Buggningsutredningens betänkande Om buggning och andra hemliga tvångsmedel (SOU 1998:46) och remissbehandlingen av detsamma.

Lagrådet gjorde bedömningen att hemlig avlyssning borde kunna godtas som nytt straffprocessuellt tvångsmedel med väsentligen det föreslagna tillämpningsområdet, om behovet var reellt och starkt. En förutsättning var dock enligt Lagrådet att tvångsmedelsanvändningen var förenad med tillräckliga rättssäkerhetsgarantier. Här pekade Lagrådet på svagheter i remissförslaget bl.a. såvitt gällde systemet med offentliga ombud.

En särskild fråga var behandlingen av s.k. överskottsinformation, dvs. uppgifter om t.ex. andra brott än det som föranlett tvångsmedlet. Den stora bristen i remissen ansåg Lagrådet vara avsaknaden av en utförligare reglering angående behandlingen av överskottsinformation. Lagrådet framhöll särskilt att denna fråga måste lösas; detta var enligt Lagrådet en förutsättning för att en lagstiftning om buggning skulle kunna godtas.

Utskottet har tidigare behandlat motionsyrkanden motsvarande de nu aktuella (senast i bet. 2001/02:JuU7). Utskottet konstaterade då att den fortsatta beredningen av lagstiftningsärendet pågick inom Justitiedepartementet. Bland annat skulle frågan om en lagreglering av överskottsinformation utredas. Enligt utskottets mening borde det pågående utredningsarbetet inte föregripas.

Regeringen har aviserat en proposition om offentligt ombud m.m. som man avser att avlämna senast den 20 mars i år.

Vidare har en särskild utredare fått i uppdrag att utarbeta ett förslag till reglering av användningen av överskottsinformation. Utredaren skall se över bl.a. i vad mån information som avser annan brottslig verksamhet än den som låg till grund för beslutet om tvångsmedel skall få användas och om information som inte har samband med något brott men som har betydelse i ett annat sammanhang skall få användas. Uppdraget kommer att redovisas under våren.

Enligt utskottets mening bör det pågående beredningsarbetet inte föregripas. Motionerna Ju267 och Ju306 liksom motionerna Ju249, Ju281, Ju357 och Ju364 i nu behandlade delar bör avslås.

Personella tvångsmedel

I motionerna Ju281 (m) och So442 (fp) begärs att polisen skall ges möjlighet att använda kräkmedel för att säkra bevisning vid narkotikabrott när den misstänkte svält narkotikan.

Regler om undersökning av människokroppen vid brottsmisstanke finns i 28 kap. 12 § rättegångsbalken. Av paragrafen, jämförd med 28 kap. 11 § rättegångsbalken, framgår att kroppsbesiktning får göras på den som skäligen kan misstänkas för ett brott på vilket fängelse kan följa för att söka efter föremål som kan tas i beslag eller annars för att utröna omständigheter som kan vara av betydelse för utredning av brottet. Med kroppsbesiktning avses undersökning av människokroppens yttre och inre samt tagande av prov från människokroppen samt undersökning av sådana prov. En undersökning får inte utföras så att den undersökte riskerar framtida ohälsa eller skada.

Av 28 kap. 13 § rättegångsbalken följer att förordnande om kroppsbesiktning meddelas av undersökningsledaren, åklagaren eller rätten. Är fara i dröjsmål, får beslutet fattas av polisman. Annan mera ingående undersökning än blodprov får endast utföras av läkare. Vid kroppsbesiktning, liksom vid användning av övriga straffprocessuella tvångsmedel, råder den s.k. proportionalitetsprincipen. Sådan besiktning får sålunda beslutas endast om skälen för den uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden medför för den misstänkte eller för något annat motstående intresse (28 kap. 13 § första stycket rättegångsbalken jämförd med 28 kap. 3 a § samma balk).

Rättegångsbalkens bestämmelser om kroppsbesiktning erhöll – med visst undantag som här saknar intresse – sin nuvarande utformning genom lagstiftning år 1993 (prop. 1993/94:24, bet. JuU7, rskr. 67). I den promemoria som låg till grund för propositionen – Ändrade regler om kroppsvisitation och kroppsbesiktning, m.m. (Ds 1991:56) – föreslogs att den misstänkte skulle kunna medicineras mot sin vilja om förfarandet påtagligt skulle underlätta möjligheterna att utföra en kroppsbesiktning. I propositionen anfördes bl.a. att det är ett mycket allvarligt ingrepp i den kroppsliga integriteten att utsätta någon för tvångsmedicinering och att mycket starka skäl därför krävdes för att införa en sådan möjlighet i rättegångsbalken. Enligt departementschefen måste vid en sådan bedömning brottsbekämpande effektivitetshänsyn träda tillbaka. Något förslag om tvångsmedicinering lades därför inte fram i propositionen (prop. s. 48).

Under utskottets behandling av propositionen hade utskottet att ta ställning till en motion, i vilken föreslogs att begreppet kroppsbesiktning skulle omfatta även åtgärder i form av medicinering med kräkmedel samt magpumpning. Utskottet förklarade sig inte ha någon annan uppfattning i denna fråga än vad departementschefen uttalat i propositionen och avstyrkte bifall till motionen (bet. 1993/94:JuU7 s. 7).

I betänkande 1996/97:JuU8 vidhöll utskottet denna uppfattning (bet. s. 4). Motsvarande inställning intog utskottet vid riksmötet 1997/98 (bet. 1997/98:JuU24 s. 15).

Frågan om tvångsmedicinering behandlades av Polisrättsutredningen i dess slutbetänkande Tvångsmedel enligt 27 och 28 kap. RB samt polislagen (SOU 1995:47). Utredningen fann med hänsyn till vad departementschefen anförde i proposition 1993/94:24 inte anledning att närmare beröra frågan om tvångsmedicinering i syfte att genomföra en kroppsbesiktning. Inte heller borde det

införas några bestämmelser som skulle göra det möjligt att med stöd av den misstänktes samtycke ge honom medicin för att möjliggöra en kroppsbesiktning. Skillnaden för den misstänkte mellan att bli erbjuden av polisen att ta t.ex. kräkmedel och att tvingas att ta medlet var nämligen, enligt utredningens uppfattning, mycket liten (SOU 1995:47 s. 337 f).

Narkotikakommissionen har i sitt slutbetänkande Vägvalet – Den narkotikapolitiska utmaningen (SOU 2000:126) föreslagit att det i narkotikastrafflagen (1968:64) skall tas in en bestämmelse om att den som är skäligen misstänkt för narkotikabrott, som inte är ringa, skall kunna ges läkemedel eller liknande vid en kroppsbesiktning. Avsikten är att det vid skäligen misstanke om försäljning av narkotika skall kunna fattas beslut om att använda kräkmedel eller liknande vid kroppsbesiktning i sådana fall där det i dag beslutas om att placera den misstänkte på s.k. tulltoalett. Bakgrunden till förslaget är att narkotikaförsäljare i framför allt storstäderna ofta förvarar sitt varulager, främst kapslar av heroin, i munnen, för att kunna svälja narkotikan om polis närmar sig (s. 43). Däremot anser kommissionen inte att kräkmedel skall få användas när misstanken avser en köpare som svalt narkotika. Beslut om att använda kräkmedel skall fattas av åklagare och åtgärden enligt förslaget genomföras av läkare (betänkandet s. 208 f).

I regeringens proposition 2001/02:91 Nationell narkotikahandlingsplan hänvisades till 1993 års lagstiftningsärende (se ovan). Regeringen kunde inte se att det framkommit något skäl av tyngd att nu frångå vad som uttalades när frågan senast var föremål för regeringens bedömning (prop. 1993/94:24). Med hänsyn till framför allt det starka skydd som måste finnas för den kroppsliga integriteten är regeringen inte beredd att föreslå någon möjlighet till tvångsmässig medicinering i samband med kroppsbesiktning.

Såvitt avser frågan om användning av kräkmedel i brottsutredande syfte delade justitieutskottet regeringens uppfattning (yttr. 2001/02:JuU5y s. 7 f).

Utskottet har inte någon annan uppfattning i dag och avstyrker bifall till motionerna Ju281 och So442 i här behandlade delar.

Kameraövervakning

Allmän kameraövervakning

I några motioner behandlas frågor om kameraövervakning. I motionerna Ju278 (v) och Ju296 (s) begärs att en utvärdering görs av lagen om allmän kameraövervakning. I motion Ju231 (s) begärs en översyn av bestämmelserna för kameraövervakning på arbetsplatser.

Lagen (1998:150) om allmän kameraövervakning innehåller bestämmelser om användningen av övervakningsutrustning. Lagen skiljer mellan allmän kameraövervakning som kräver tillstånd och sådan som bara kräver anmälan. Sålunda är det enligt 11 § under vissa förutsättningar tillräckligt med anmälan vid allmän kameraövervakning i banklokal eller postkontor. Vidare får över-

vakningskamera på vissa villkor sättas upp i butiklokal, dock inte restaurang eller annat näringsställe (12 §). I vissa närmare angivna fall krävs varken tillstånd eller anmälan (7–9 §§). Det gäller t.ex. övervakning som polismyndighet bedriver i syfte att förebygga eller förhindra brott. Upplysning om allmän kameraövervakning skall som huvudregel lämnas genom tydlig skyltning eller på något annat verksamt sätt (3–4 §§). Tillstånd meddelas av länsstyrelsen som bl.a. har att beakta vad som anges i 6 §. Av paragrafen framgår att tillstånd skall meddelas om intresset av sådan övervakning väger tyngre än den enskildes intresse av att inte bli övervakad. Vid denna bedömning skall särskilt beaktas bl.a. om övervakningen behövs för att förebygga brott. Ett tillstånd till allmän kameraövervakning får helt eller delvis meddelas för begränsad tid (19 §). Länsstyrelsens beslut kan överklagas hos allmän förvaltningsdomstol (29 §).

Lagen har nyligen varit föremål för översyn av Kameraövervakningsutredningen. I sitt betänkande Allmän kameraövervakning (SOU 2002:110), som lades fram den 18 december 2002, har utredningen konstaterat att lagen om allmän kameraövervakning i huvudsak är en väl fungerande lagstiftning. Utredningen har dock föreslagit vissa ändringar; bl.a. en bestämmelse som föreskriver att den som bedrivit allmän kameraövervakning i strid med lagen kan åläggas att ersätta den enskilde för skada och kränkning av den personliga integriteten som övervakningen har orsakat.

Utskottet kan inte finna annat än att motionsönskemålen i stort får anses vara tillgodosedda genom den översyn som Kameraövervakningsutredningen nyligen har gjort. Motionerna Ju231 och Ju296 liksom motion Ju278 i här behandlad del bör avslås.

Övervakningskameror i taxibilar

I motion Ju366 (kd) efterfrågas bättre möjligheter att få tillstånd att använda övervakningskameror i taxibilar för att förhindra brott.

Frågan om kameraövervakning i taxibilar har tidigare behandlats i utskottet (senast i bet. 2001/02:JuU7 s. 34). Vid det senaste tillfället avstyrktes yrkanden motsvarande det nu aktuella med hänvisning till den ovan nämnda Kameraövervakningsutredningen. Sedan dess har tillstånd till kameraövervakning i taxibilar getts i två kammarrättsavgöranden (Kammarrättens i Stockholm dom den 21 maj 2002 i mål 1166-2002 och Kammarrättens i Göteborg dom den 3 juni 2002 i mål 956-2002). Justitiekanslern (JK), som var klagande i båda fallen, har offentligt förklarat sig nöjd med avgörandena som också vunnit laga kraft. I målen var det fråga om övervakning med digitala stillbildskameror. Kameran aktiveras när bilens passagerardörr öppnas och/eller stängs. Vid varje aktivering får kameran, efter två sekunder, ta högst fem bilder med en sekunds intervall.

Det system för kameraövervakning i taxibilar som beviljats i kammarrätt utgör enligt Kameraövervakningsutredningen en lämplig avvägning mellan övervakningsintresset och integritetsintresset. Kravet på tillstånd bör dock bestå (s. 18).

Utskottet kan inte finna annat än att motionsönskemålet i stort får anses vara tillgodosett genom den praxis som kommit till uttryck i de två kammar-rättsavgörandena. Motion Ju366 bör avslås i denna del.

Reservationer

1. Svensk domstols behörighet (punkt 1)

av Alice Åström (v).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 1 borde ha följande lydelse: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 1. Därmed bifaller riksdagen motion 2002/03:Ju247.

Ställningstagande

För offren för krigsförbrytelser och andra grova kränkningar av mänskliga rättigheter är det viktigt att rättvisa skipas och att de drabbade ges upprättelse. Det är naturligtvis av största betydelse att de ansvariga ställs inför rätta och döms för sina brott. För att offren skall kunna gottgöras är det också viktigt att det finns möjligheter att driva en skadeståndsprocess mot förövarna. Jag ifrågasätter om de svenska reglerna om forum i tvistemål är tillräckliga i detta avseende. Regeringen bör därför ges i uppdrag att utreda möjligheterna att i de aktuella fallen utvidga rätten att föra talan om skadestånd i Sverige.

2. Rätten till domstolsprövning (punkt 2)

av Johan Pehrson (fp), Ragnwi Marcelind (kd) och Torkild Strandberg (fp).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 2 borde ha följande lydelse: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 2. Därmed bifaller riksdagen delvis motionerna 2002/03:Ju339 yrkande 7 och 2002/03:Ju364 yrkande 14.

Ställningstagande

Under senare år har möjligheten att få sin sak prövad i två instanser inskränkts. Samtidigt med denna utveckling har förenklingar i underrättsförfarandet införts, bl.a. har delgivningsförfarandet blivit mer summariskt. Enligt vår mening främjas inte rättssäkerheten av att prövningen i första instans blir enklare och mer summarisk samtidigt som möjligheten att få till stånd en överprövning minskar.

Inte minst gäller detta kravet på prövningstillstånd i brottmål. Även om påföljden stannar vid böter kan den som döms drabbas mycket hårt. Det är i högsta grad otillfredsställande att bara en instans prövar mål som kan få vittgående konsekvenser för den enskilde.

Mot bakgrund av det anförda anser vi att regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag om att utöka möjligheterna till överprövning av domstolsavgöranden.

3. Offentlighet vid domstol (punkt 3)

av Johan Pehrson (fp), Alice Åström (v), Beatrice Ask (m), Torkild Strandberg (fp), Cecilia Magnusson (m) och Hillevi Engström (m).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 3 borde ha följande lydelse: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 3. Därmed bifaller riksdagen motion 2002/03:Ju282 yrkande 1.

Ställningstagande

Det finns i dag uppgifter om att domstolarna i allt större utsträckning håller förhandlingar inom stängda dörrar och att antalet förundersökningar där misstänkta och deras ombud beläggs med s.k. yppandeförbud ökat. Också tillämpningen av bestämmelserna om säkerhetskontroll kan ifrågasättas. Utvecklingen riskerar enligt vår mening att urholka förtroendet för domstolarna genom att möjligheterna till insyn minskar. Givetvis finns det ibland anledning att besluta om sådana åtgärder. För att bevara denna möjlighet får det inte finnas misstanke om att sådana beslut fattas slentrianmässigt. Huvudregeln måste vara offentlighet. Beslut om stängda dörrar, om yppandeförbud och om säkerhetskontroll bör även fortsättningsvis föregås av noggrann prövning.

Enligt vår mening bör frågan utredas om huruvida antalet förhandlingar inom stängda dörrar ökat och vad det i så fall beror på. Detsamma gäller för beslut om yppandeförbud och säkerhetskontroll. Det får ankomma på regeringen att föranstalta om en sådan utredning.

4. Åklagarjäv (punkt 4)

av Alice Åström (v).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 4 borde ha följande lydelse: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 4. Därmed bifaller riksdagen motion 2002/03:Ju263.

Ställningstagande

Domare och åklagare har olika roller i brottmålsförfarandet. Åklagarens grundläggande uppgift är att – förutom att besluta om strafförelägganden och åtalsunderlåtelse – uppträda som part i målet och att i förekommande fall företräda målsäganden vid utförande av talan om enskilt anspråk. Domarens uppgift är att skipa rätt.

Samtidigt som åklagaren är part i målet skall objektivitet iakttas. Den rollkonflikt som detta leder till innebär att frågan om vilka jävsgrunder som skall gälla för åklagare bör regleras särskilt. Nuvarande ordning, med en reservationslös hänvisning till jävsreglerna för domare, är enligt min mening inte tillfredsställande. Regeringen bör tillsätta en utredning som får i uppdrag att överväga en särskild reglering av jäv för åklagare.

5. Medlemskap i Advokatsamfundet (punkt 6)

av Beatrice Ask (m), Johan Linander (c), Cecilia Magnusson (m) och Hillevi Engström (m).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 6 borde ha följande lydelse: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 5. Därmed bifaller riksdagen delvis motion 2002/03:Ju307.

Ställningstagande

Den enda svenska utbildning som kan ligga till grund för medlemskap i Sveriges advokatsamfund är juris kandidatexamen. Under senare år har emellertid nya juristutbildningar tillkommit, t.ex med ekonomisk inriktning eller med inriktning mot EU-rätt. Dessa jurister, med en bredare och mot näringslivets behov inriktad utbildning, får inte antas till medlemmar i Advokatsamfundet. Däremot har den som genomgått den utbildning som krävs för att bli advokat i bl.a. en stat inom Europeiska unionen möjlighet att bli ledamot av Advokatsamfundet. Det finns inga krav på att den utländska utbildningen skall motsvara en svensk juris kandidatexamen. Det kan därför synas inkonsekvent att inte andra svenska juristutbildningar än juris kandidatexamen godtas av lagstiftaren och av Advokatsamfundet. Den slutsats vi drar är att kraven för medlemskap i Advokatsamfundet behöver ses över och anpassas till dagens behov och förutsättningar. Regeringen bör få i uppdrag att göra en sådan översyn.

6. Målsägandebiträde för efterlevande (punkt 7)

av Johan Pehrson (fp), Beatrice Ask (m), Ragnwi Marcelind (kd), Torkild Strandberg (fp), Johan Linander (c), Cecilia Magnusson (m) och Hillevi Engström (m).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 7 borde ha följande lydelse: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 6. Därmed bifaller riksdagen delvis motion 2002/03:Ju320 yrkande 4.

Ställningstagande

Det är rimligt att vid allvarlig brottslighet betrakta närstående till brottsoffer som indirekta brottsoffer, vilka har rätt till stöd och hjälp. Rätten till målsägandebiträde bör utvidgas till att omfatta även vissa efterlevande till den som utsatts för brott, även om dessa inte kan betraktas som målsägande enligt gällande lagstiftning. Regeringen bör därför ges i uppdrag att återkomma till riksdagen med ett lagförslag som tillgodoser det anförda.

7. Målsägandens rätt att yttra sig (punkt 8)

av Beatrice Ask (m), Cecilia Magnusson (m) och Hillevi Engström (m).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 8 borde ha följande lydelse:
Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 7. Därmed bifaller riksdagen motion 2002/03:Ju280 yrkande 2.

Ställningstagande

Vi anser att en uttrycklig rätt för målsäganden att inför domstol avge sin berättelse om hur brottet har påverkat honom eller henne skulle öka allmänhetens förtroende för rättsväsendet. Många målsägande skulle också må bra av att inför rätten få ge uttryck för de känslor som brottet orsakat.

Regeringen bör ges i uppdrag att utreda frågan om hur en sådan rätt för målsägande bör regleras och återkomma till riksdagen med ett lagförslag med den inriktning vi nu förordat.

8. Kronvittnen (punkt 9)

av Johan Pehrson (fp) och Torkild Strandberg (fp).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 9 borde ha följande lydelse:
Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 8. Därmed bifaller riksdagen motion 2002/03:Ju364 yrkande 10.

Ställningstagande

Enligt vår mening bör ett system med s.k. kronvittnen utredas. Ett sådant innebär att den som berättar sanningen och därmed medverkar till att andra gärningsmän blir fällda själv kan få lindrigare påföljd eller gå fri från straff. Sådana uppgörelser bör kunna ske inom vissa strikt angivna ramar och under förutsättning av att de misstänkta som berörs biträds av försvarare. Varje sådan uppgörelse bör också underställas domstol för godkännande. Genom införandet av ett kronvitnesssystem skulle fler brott kunna klaras upp inom rimlig tid. Regeringen bör få i uppdrag att tillsätta en utredning med uppdrag att se över frågan om ett kronvitnesssystem skulle kunna införas i svensk rätt.

9. Strafförelägganden (punkt 11)

av Johan Pehrson (fp) och Torkild Strandberg (fp).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 11 borde ha följande lydelse: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 9. Därmed bifaller riksdagen motion 2002/03:Ju364 yrkande 9.

Ställningstagande

Enligt vår mening finns det utrymme för att låta strafföreläggande avse också fängelse. Särskilt gäller detta vid s.k. artbrott, t.ex. rattfylleri, där det finns en fast påföljdspraxis. Att använda strafföreläggande i dessa fall skulle innebära både en snabb reaktion på brottet och ett effektivare utnyttjande av samhällets brottsbekämpande resurser. Vi anser därför att det bör utredas om strafföreläggande skall kunna avse fängelse som påföljd. Det får ankomma på regeringen att tillsätta en sådan utredning.

10. Enklare förfarande i snatterimål (punkt 12)

av Johan Pehrson (fp), Ragnwi Marcelind (kd), Torkild Strandberg (fp) och Johan Linander (c).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 12 borde ha följande lydelse: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 10. Därmed bifaller riksdagen motion 2002/03:Ju365 yrkande 10.

Ställningstagande

Vi anser att brottsligheten måste bekämpas mer effektivt. En åtgärd som skulle kunna vidtas är att göra det enklare att lagföra den som begår mindre allvarliga brott, exempelvis snatteri. Ett underlag för lagstiftning har tagits fram. Regeringen bör ges i uppdrag att snarast återkomma till riksdagen med ett lagförslag som tillgodoser det anförda.

11. Överprövning av åtalsbeslut (punkt 13)

av Ragnwi Marcelind (kd).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 13 borde ha följande lydelse: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 11. Därmed bifaller riksdagen motion 2002/03:Ju342.

Ställningstagande

Jag anser att förfarandet vid överprövning av åtalsbeslut bör ses över. Enligt rådande ordning kan den som är missnöjd med en åklagares beslut i en åtalsfråga vända sig till högre åklagare. Ett åtalsbeslut ändras sällan. Det är inte heller lätt för en utomstående att avgöra om ett åtalsbeslut är välgrundat. Enligt min mening behöver frågan ses över. Regeringen bör få i uppdrag att ge utredningen om tillsynen över polis- och åklagarväsendena tydliga tilläggsdirektiv som tillgodoser vad jag anför.

12. Hemliga tvångsmedel (punkt 14)

av Johan Pehrson (fp), Beatrice Ask (m), Ragnwi Marcelind (kd), Torkild Strandberg (fp), Johan Linander (c), Cecilia Magnusson (m) och Hillevi Engström (m).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 14 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 12. Därmed bifaller riksdagen delvis motionerna 2002/03:Ju249 yrkande 27, 2002/03:Ju281 yrkande 11, 2002/03:Ju306, 2002/03:Ju357 yrkande 13 och 2002/03:Ju364 yrkande 20 samt avslår motion 2002/03:Ju267.

Ställningstagande

Brottsligheten blir allt grövre och allt mer svårutredd vilket ställer nya krav på polisens arbets- och spaningsarbete. Vi menar att utredningsmetoderna måste effektiviseras för att möta dessa nya krav. Ett sätt är enligt vår mening att införa möjlighet till buggning vid misstanke om grova brott. Beslut om att införa sådan buggning måste givetvis föregås av ytterst omsorgsfulla överväganden. Bland annat måste klargöras hur man bäst skall förfara för att undvika kränkning av oskyldigas integritet och av hur överskottsinformation skall hanteras.

När det gäller hemliga tvångsmedel pågår hela tiden en utveckling som till stor del beror på att de tekniska förutsättningarna för olika åtgärder förändras. Enligt vår mening är det nödvändigt att ett godkännande av en ny metod föregås av en analys ur ett rättssäkerhetsperspektiv. Lagstiftningen måste också vara uppbyggd så att tillräckliga hänsyn kan ta till deras integritet som berörs av åtgärden. En annan aspekt på lagstiftningen är att den i största möjliga utsträckning bör vara teknikoberoende. Vad vi nu anför gäller buggning likaväl som andra hemliga tvångsmedel.

Det får ankomma på regeringen att återkomma till riksdagen med ett lagförslag om att införa buggning i enlighet med vad vi här anför.

Regeringen bör även skyndsamt tillsätta den vid flera tillfällen aviserade utredningen med uppgift att kartlägga, analysera och utvärdera sådan lagstiftning som berör den enskildes integritet.

13 Hemliga tvångsmedel (punkt 14)

av Alice Åström (v).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 14 borde ha följande lydelse: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 13. Därmed bifaller riksdagen motion 2002/03:Ju267 samt avslår motionerna 2002/03:Ju249 yrkande 27, 2002/03:Ju281 yrkande 11, 2002/03:Ju306, 2002/03:Ju357 yrkande 13 och 2002/03:Ju364 yrkande 20.

Ställningstagande

Svenskar har hittills i högre grad än medborgare i andra länder litat på myndigheternas goda avsikter när det varit fråga om att använda sig av hemliga tvångsmedel. Det har lett till att vi i Sverige har ovanligt suddiga gränser kring statens rätt att tillgripa tvång, vilket i sin tur leder till försämrad rättssäkerhet. Som exempel kan nämnas att inte alla hemliga tvångsmedel lagreglerats och att den parlamentariska kontrollen försvåras av att underlaget för densamma innehåller vaga och intetsägande uppgifter.

Mot denna bakgrund menar jag att det omgående krävs grundläggande åtgärder för att stärka rättssäkerheten vid användningen av hemliga tvångsmedel. Sådana åtgärder måste vidtas innan man ens diskuterar en utvidgning av metoderna för övervakningen. Det krävs för det första en oberoende utvärdering av behovet och effektiviteten av de hemliga tvångsmedel och andra övervakningsmetoder som används i dag. För det andra måste det införas regler om att den som utsatts för hemliga tvångsmedel skall underrättas om det i efterhand och få möjlighet att överklaga beslutet. För det tredje bör alla hemliga tvångsmedel som i dag används, exempelvis annan s.k. teknisk avlyssning och pejling, regleras i lag. För det fjärde måste det inrättas ett oberoende kontrollorgan som har till uppgift att tillgodose rättsskyddet dels vid tillståndsprövningen, dels vid själva genomförandet av tvångsåtgärden.

Det får ankomma på regeringen att återkomma till riksdagen med förslag till sådana lagändringar och andra åtgärder som jag anser bör vidtas.

14. Personella tvångsmedel (punkt 15)

av Johan Pehrson (fp), Beatrice Ask (m), Torkild Strandberg (fp), Cecilia Magnusson (m) och Hillevi Engström (m).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 15 borde ha följande lydelse: Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 14. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2002/03:Ju281 yrkande 8 och 2002/03:So442 yrkande 6.

Ställningstagande

Enligt vår mening bör det införas en möjlighet att använda kräkmedel för att komma åt langning av narkotika på ett mer effektivt sätt. En förutsättning måste dock vara att det skall finnas beslut av åklagare om att få använda kräkmedel. Vi menar sålunda att det av Narkotikakommissionen framlagda förslaget bör genomföras. Det får ankomma på regeringen att snarast återkomma till riksdagen med ett lagförslag.

15. Övervakningskameror i taxibilar (punkt 17)

av Beatrice Ask (m), Ragnwi Marcelind (kd), Cecilia Magnusson (m) och Hillevi Engström (m).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 17 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 15. Därmed bifaller riksdagen delvis motion 2002/03:Ju336 yrkandena 8 och 9.

Ställningstagande

Vi anser att kameraövervakning i taxibilar generellt bör vara möjlig i syfte att förebygga brott. Det innebär att kamera i taxibilar bör undantas från tillståndsprovning. I stället bör det vara tillräckligt med en anmälan. Det integritetsintrång som blir följderna av en sådan möjlighet väger enligt vår uppfattning inte över det intresse som bär upp övervakning. Regeringen bör få i uppdrag att vidta erforderliga åtgärder.

Särskilda yttranden

1. Vittneskallelser (punkt 10)

av Johan Linander (c)

Många vittnen har reagerat kraftigt på den kallelse som domstolarna skickar ut inför en förhandling. I många fall är den allt annat än välkomnande och redogör på ett bryskt sätt för att vittnet kan tvingas att betala vite, hämtas av polis eller bli skyldig att betala rättegångskostnader om han eller hon inte dyker upp. Vittneskallelserna bör utformas på ett angenämare sätt så att de som vittnar känner att de gör en insats för samhället. Det är bra att Domstolsverket arbetar med frågan.

BILAGA

Förteckning över behandlade förslag

Motioner från den allmänna motionstiden år 2002

2002/03:Ju231 av Carina Hägg (s):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av en översyn av bestämmelserna för kameraövervakning på arbetsplatser.

2002/03:Ju247 av Ulla Hoffmann m.fl. (v):

Riksdagen begär att regeringen tillsätter en utredning med uppgift att se över jurisdiktionsreglerna i tvistemål i enlighet med vad i motionen anförs.

2002/03:Ju249 av Johan Linander m.fl. (c):

25. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att vittneskallelserna bör utformas på ett varsammare sätt.

27. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att tillåta buggning vid fall där grov brottslighet föreligger.

2002/03:Ju263 av Alice Åström m.fl. (v):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening att särskild lagstiftning om jäv när det gäller åklagare skall införas.

2002/03:Ju267 av Alice Åström m.fl. (v):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening att en oberoende utvärdering av behovet och effektiviteten av de hemliga tvångsmedel som finns i dag skall genomföras.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening att regler måste införas som innebär att den som utsatts för hemliga tvångsmedel skall underrättas om det efter avslutad förundersökning och ges möjlighet att överklaga felaktiga beslut.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening att alla hemliga tvångsmedel som används skall vara reglerade i lag.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening att ett oberoende kontrollorgan skall inrättas som har till enda uppgift att tillgodose rättskyddet dels vid tillståndsprövningen av hemliga tvångsmedel, dels vid genomförandet av tvångsåtgärden.

2002/03:Ju278 av Gudrun Schyman m.fl. (v):

7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen bör genomföra en utvärdering av lagen om allmän kameraövervakning.

2002/03:Ju280 av Beatrice Ask m.fl. (m):

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om lagstadgad rättighet för målsägande att inför domstol berätta hur brottet påverkat honom eller henne.

2002/03:Ju281 av Beatrice Ask m.fl. (m):

8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att polisen skall få tillåtelse att använda kräksirap för att på ett effektivare sätt kunna komma åt langning och missbruk.
11. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av en kartläggning av polisens nuvarande arbetsmetoder och lagstiftning.

2002/03:Ju282 av Alice Åström m.fl. (v):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att offentligheten i rättsprocessen skall bli föremål för en översyn.

2002/03:Ju290 av Carina Hägg (s):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av att beakta barnets vilja vid förordnande av offentligt biträde.

2002/03:Ju296 av Ronny Olander (s):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om behovet av att vara vaksam mot det hot kameraövervakning kan innebära för den personliga integriteten.

2002/03:Ju306 av Anders Karlsson (s):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om skärpt lagstiftning mot grövre brottslighet.

2002/03:Ju307 av Gunnar Axén (m):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om kraven för att bli ledamot av Sveriges Advokatsamfund.

2002/03:Ju320 av Marietta de Pourbaix-Lundin (m):

4. Riksdagen beslutar att införa en ny bestämmelse 1 a § av följande lydelse i lagen (1988:609) om målsägandebiträde: ”Har efterlevande make, sambo, bröstarvinge, fader, moder eller syskon till någon som dödat genom brott med hänsyn till sina personliga förhållanden eller andra omständigheter

behov av ett målsägandebitråde skall ett sådant biträde förordnas när förundersökningen har inletts. För ett förordnande enligt denna paragraf gäller i övrigt samma bestämmelser som för ett målsägandebitråde åt en målsägande.”

2002/03:Ju339 av Ragnwi Marcelind m.fl. (kd):

7. Riksdagen tillkännager för regeringen vad i motionen anförs om att lagen om prövningstillstånd ändras så att kravet på särskilt prövningstillstånd avskaffas vid bötesdomar.

2002/03:Ju342 av Ragnwi Marcelind m.fl. (kd):

Riksdagen begär att regeringen tillsätter en utredning om reformering av åtalsväsendet enligt vad i motionen anförs.

2002/03:Ju357 av Ragnwi Marcelind m.fl. (kd):

13. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till lag med innebörden att tillåta buggning för att komma åt avancerad kriminalitet.

2002/03:Ju364 av Lars Leijonborg m.fl. (fp):

9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om strafförelägganden.
10. Riksdagen begär att regeringen låter utreda ett system med kronvittnen.
14. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om rätten till prövning i två instanser.
20. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om integritet och tvångsmetoder.

2002/03:Ju365 av Ragnwi Marcelind m.fl. (kd):

10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om ett enklare förfarande vid snatterimål.

2002/03:Ju366 av Ragnwi Marcelind m.fl. (kd):

8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om lagen om övervakningskameror.
9. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till lag som gör det möjligt för taxibolagen att sätta in övervakningskameror i taxibilar.

2002/03:So442 av Kerstin Heinemann m.fl. (fp):

6. Riksdagen begär att regeringen återkommer med lagförslag om förutsättningar för att använda kräkmedel då misstänkta langare antas ha svält narkotikakapslar.